

инжењери и техничари који су се налазили у војсци од Његуша до Дубровника. На расписани конкурс јавило се седамнаест умјетника, са стотину пројеката. Усвојен је пројекат академског сликара Марка Рашице.

Према усвојеном пројекту, споменик је требало да буде израђен од бијелог камена, висок од 16—32 метра. Требало је да приказује генија побједе, са шлемом на глави, који, заогрнут туником, држи прекрштене руке на балчаку мача и као чувар Јадранског Мора упире поглед на „издајничку“ Италију. На балчаку мача исписани иницијали Фрањо Јосип I, а на мачу историски датум 11 I 1916, дан освајања Ловћена од стране аустро-угарске војске.⁸⁰

Спроведене су извјесне мјере на здравственом пољу (обавезно пелцовање против заразних болести, нарочито колере, и сл.). Али, због прилика које су владале у земљи, ове мјере нијесу могле бити спроведене по свим црногорским селима. Бивше црногорске болнице продужиле су рад као и апотеке, али је мали број лица био у могућности да их користи.⁸¹

Новица Ракочевић

ДЕЦЕМБАРСКЕ ДЕМОНСТРАЦИЈЕ У ДАНИЛОВГРАДУ 1938

Партиска организација у Даниловградском срезу постигла је значајне успјехе у 1938 години. Те године одржани су парламентарни избори, те су и они добро послужили за активнију дјелатност партиских кадрова у овом крају. Успјеси постигнути у 1938 години, као и у наредним годинама, дошли су као резултат интензивног рада, који се нарочито запажа од 1936 године. Истина, те године Комунистичку партију у Црној Гори задесио је тежак ударац, јер је марта мјесеца почела позната дубровачка провала, којом приликом је похапшено преко 300 комуниста из Црне Горе, док је један број био приморан да емигрира или да пређе у илегалност. И када су готово све партиске организације у Црној Гори трпјеле ударце због провале, Мјесни комитет КПЈ за Даниловград и партиске организације на терену Среза остали

⁸⁰ „Цетињске новине“, бр. 19 од 19 X 1916.

⁸¹ „Цетињске новине“, бр. 1 од 17 VIII 1916.

су такорећи мимоиђени.¹ Заправо, само једна мања група од пет-шест комуниста и симпатизера Партије била је осумњичена за везе са КПЈ и за припадништво револуционарном покрету, па је због тога ухапшена.² Док је већина партиских организација у Црној Гори била готово преполовљена, а у неким случајевима чак и уништена, партиске организације у Даниловградском срезу су послје кратког мировања прешле на активан рад са масама. На многобројним скуповима народ је отворено и јасно испољавао своје симпатије према Комунистичкој партији и њеним активистима (руководиоцима) у овом крају. Због таквог народног расположења комунисти су могли да дјелују смјелије и отвореније него дотада.

Када се све то има у виду, лакше ће се и јасније схватити масовни одзив народа овога краја за одлазак на Белведер, камо га је Партија позвала да са осталим патриотима из Црне Горе устане против мучења црногорских револуционара у затворима Дубровника и Сарајева. Око 150 родољуба из Даниловградског среза, предвођених комунистима, узело је учешћа у масовном збору који је одржан на Белведеру 26 јуна 1936.³

Резултат таквог рада Партије са масама одразио се и на општинским изборима који су одржани новембра 1936 године. Од укупно 9 изборних општина, Удружена опозиција, коју је

¹ Провала у Комунистичкој партији Југославије у Црној Гори почела је од покрајинског руководства, преко окружних и мјесних комитета до основних организација. Због тога што је неким члановима ОК КПЈ за Подгорицу, у који је спадао и МК КПЈ за Даниловград, пошло за руком да избјегну хапшење (Саво Врковић) и што су се ухапшени чланови Окружног комитета (Спасоје Ивановић и Васо Раичевић) добро држали приликом полициске истраге у затвору, чланове Мјесног комитета КПЈ у Даниловграду није обухватило клупко провале; остали су ван домаћаја полиције.

Ипак (према усменој изјави Милорада Вуковића од 18 VI 1958, који је био тада секретар МК КПЈ Даниловград), чланови Мјесног комитета су се склонили у шуму између села Вогићевића и Рсојевића, гдје су остали око 15 дана. Према истој изјави, њих је о хапшењу благовремено обавијестио и Милан Голубовић, полицаиски писар из Даниловграда.

² Историски институт НР Црне Горе, архив Одјељења за раднички покрет, бр. 3547/V 26—56 (1936) — спроводни акт Управе полиције Цетиње среском начелнику у Даниловграду од 9 маја 1936 (строго повјерљиво бр. 64). У наведеном акту се каже: „По тражењу ислједника из Дубровника треба ухапсити и спровести за Дубровник: Милаговић Душана, земљорадника, сина пок. Крста из села Кусовића (Миокусовића — З. Л.), Лалевића Грујицу, Мих(а)иловића Веселина, земљорадника. Посљедња двојица из истог мјеста као и први; затим Јовановић Вукосава, земљорадника, сина пок. Тодора и мајке Неде из села Баре Шумановића, Перовић Драгишу, земљорадника, сина Савића и Ђетне, сада се налази на служењу кадровског рока, а за истрагу врло важан. Препоручује се спровести преко Требиња.“

³ Према усменој изјави Ђура Чагоровића од 31 VII 1960 године. (Чагоровић је тада био члан МК КПЈ Даниловград).

помагала Комунистичка партија, добила је три — Јеленачку, Павковићку и Спушку.⁴

Ови и наредни успјеси Партије у придобијању маса и њиховом ангажовању у циљу раскринкавања политике полициског режима, могу се сматрати добрим дијелом и као резултат широког дјеловања напредне омладине, којој је Партија почев од 1937 године поклањала посебну пажњу. У тој години стварају се прве организације СКОЈ-а.⁵ Преко СКОЈ-а и Задружне омладине Партија је успјела да окупи велики број омладинаца и омладинки. Тиме је Партија не само освјежила своје редове већ је и бројчано нарасла. Потребно је нагласити да су напредни студенти пружали велику помоћ Партији у овом крају. Нарочито уочи парламентарних избора, студенти-комунисти су по партиском задатку одлазили из универзитетских центара у свој крај гдје су пропагирали да народ гласа за КПЈ.

Тако бројно нарасла и са много више својих агитатора него што их је имала дотада, Партија је радила на придобијању сељака, који су чинили највећи дио становништва овога Среза. Премда је Бјелопавлићка Равница једна од најплоднијих у Црној Гори, њени становници, сељаци, све више су пропадали задужујући се код хипотекарне банке. То је утицало да се сељак све више оријентише према Комунистичкој партији, сматрајући је једином истинском народном партијом. А Партија је знала то добро да искористи у раскринкавању политике ондашњих државних власти.

Године 1937 почео је широки покрет за културно и економско подизање села, познат под именом „Сељачко братство“. Овај покрет је имао за циљ „да морално и материјално помаже село и сељаке, радећи на свим пољима: пољопривредном, задругарском, здравственом, социјалном, просвјетном итд., једном рјечју његујући чојство као што се његовало јунаштво.“⁶

За врло кратко вријеме на територији Даниловградског среза формирано је десет мјесних задружних организација којима је било обухваћено око 300 домаћинстава.⁷ Сваким даном број организација и учлањених домаћинстава у њима све више је растао, а тиме и утицај Партије. Због тога је овај покрет био и

Народни лист, бр. 59, 28 XI 1936. У Општини косоволушкој гласало је 412 бирача, од чега су два кандидата Удружене опозиције добила више гласова него кандидат Јерезе (Југословенске радикалне заједнице): 227:185 гласова. Ипак, за одборника је био изабран кандидат Јерезе.

⁵ Према усменој изјави Јована Вујошевића од 22 VI 1958, прве организације СКОЈ-а у Даниловградском срезу формиране су 1937 године. (Вујошевић је био један од руководиоца СКОЈ-а уочи рата 1941).

⁶ Историски институт НР Црне Горе, фасц. „Сељачко братство“. Цитат из Правилника друштва.

⁷ Исто. Организације су формиране овим редом: Комани, Гостиље, Ржишта, Ждребаоник, Сиге, Шобајићи, Богићевићи, Миокусовићи, Копиље и Косић.

забрањен. Како се народ односио према забрани „Сељачког братства“ најбоље говори његово бројно приступање новом покрету за село, који је Партија организовала оснивањем „Сељачке самопомоћи“ 1938 године. Прва задруга „Сељачке самопомоћи“ у Даниловградском срезу формирана је фебруара или марта 1938. У њој је првобитно уписано 37 чланова. Ускоро је број нарастао на 1.600 домаћинстава, па се због тога морала формирати још једна задруга. Тако је поред задруге која је била смјештена у селу Грлићу, основана и задруга у Спужу. Власти су на разне начине покушавале да спријече рад ових задруга, служећи се и подвалама: задругари су пресретани на путу да би им се потрошачки артикли, набављени у задрузи „Сељачке самопомоћи“, проконтролисали и да би се утврдила тобожња превара у виду мањка. С том намјером убацивани су и провокатори, који су на разне начине покушавали да компромитују задругу. О њиховом неуспјеху најбоље говори сталан прилив сељака у задругу „Сељачке самопомоћи“.⁸

Радници и сељаци, студентска и сеоска омладина иступали су јединствено у многобројним акцијама које је организовала Партија. Тако је било и 11 септембра 1938, када је у Никшићу припреман дочек претседнику владе Милању Стојадиновићу. У духу одлуке ПК КПЈ за Црну Гору, Боку, Санџак, Косово и Метохију, партиска организација у Никшићу настојала је да спријечи свечани дочек који су ондашње среске власти припремале Стојадиновићу. У томе је имала пуну подршку Мјесног комитета КПЈ у Даниловграду, који је организовао одлазак за Никшић великог броја родољуба из овог краја. Разним превозним средствима, а највише пјешке, људи су хитали ка Никшићу иако су их у томе спречавали жандарми и такозвана „плава гарда“ Милана Стојадиновића. Преко 500 даниловградских родољуба стигло је 11 септембра 1938 године у Никшић да у заједници са напредним снагама Никшића и околине разбије збор Јерезе, у чему су у потпуности успјели.⁹

Ако се знају активност и успјеси партиске организације у Даниловградском срезу од 1936 до 1938, лакше ће се схватити наредне акције, које, иако су избијале привидно спонтано, носе дубоке коријене једног интензивног и континуитетног рада партиских кадрова на овом терену. У том свјетлу треба посматрати и децембарске демонстрације, које су биле једна од најзначајнијих

⁸ Према усменој изјави Мирчете П. Ђуровића од 24 IV 1958 године. (Ђуровић је био пословођа задруге „Сељачка самопомоћ“.)

⁹ Према усменој изјави Ђура Чагоровића од 31 VII 1960. Општинске власти су биле завеле пропуснице за одлазак у Никшић, које су могле добити само присталице Јерезе. На тај начин се настојало да се спријечи одлазак комуниста, којима су такве пропуснице биле ускраћене. (Чагоровић је био један од учесника збора и организатора одласка даниловградских родољуба у Никшић.)

и најодлучнијих акција народа овога краја, а које су изведене под руководством КПЈ у оквиру предизборне активности.

Предизборна активност у Даниловграду увијек је вођена са пуно живости, нарочито кад су били у питању парламентарни избори. Ситуација уочи избора који су одржани 11 децембра 1938 године била је врло напета. Сам град, односно градске улице, кафане, па чак и малени трг, били су подијељени према партиској обојености. На градском тргу, гдје је данас споменик, налазила се чесма која је претстављала извјесну границу: од ње ка Никшићу био је квартал (плац) Јерезе, а према Подгорици квартал опозиције.¹⁰

У селима је тада диференција била још очитија. На сијелима, излетима и другим народним скуповима увијек су играла по два кола: Јерезе и опозиције.¹¹

Према одлуци ЦК КПЈ ријешено је да на децембарске изборе 1938 Партија изађе самостално, или — ако то не би било могућно, да се раднички кандидати вежу за листу Удружене опозиције. Такође је одлучено да КПЈ не пристане ни на какве изборне блокове у којима се не би јасно истакли њени минимални политички захтјеви („амнестија, укидање Закона о заштити државе, слобода организовања, грађанска и човјечја права, наши захтјеви за радничку класу — социјално осигурање, помоћ беспосленима итд., наши захтјеви за сељаштво — против кулука, поништавање дугова, против оврха.“)¹²

Поступајући према овој директиви Мјесни комитет КПЈ у Даниловграду је чинио напор да дође до чврстог савеза Удружене опозиције, како би побједа на изборима била што сигурнија и убједљивија. С тим у вези одржан је у новембру у Мартинићима састанак претставника партиских организација са територије Среза, коме су присуствовали, поред осталих, Саво Брковић, Ђуро Чагоровић, Јован Вујошевић, Неђо Богићевић и Никола Перовић. На састанку је одлучено:

1) да се ради на придобијању маса за КПЈ, односно за Радничко-сељачку партију у оквиру које су легално иступали, комунисти;

2) да се народне масе окрену ка другим опозиционим партијама уколико неће да гласају за комунистичке кандидате;

3) да се интензивно ради на одвајању народних маса од Јерезе.¹³

Даниловградски комунисти су имали доста муке док су успјели да убиједе присталице појединих опозиционих кандида-

¹⁰ Према усменој изјави Неђа Богићевића од 26 VI 1958.

¹¹ Исто.

¹² Радоје Пајовић, Учешће КПЈ у Црној Гори на парламентарним изборима, Историјски записи, XV, 1959, ст. 117. Цитат из Окружнице СК КПЈ бр. 17 издате поводом избора.

¹³ Према усменој изјави Ђуро Чагоровића од 5 XI 1959.

та, па и њих саме, да је нужно и корисно да се четири кандидата нађу на листи Удружене опозиције. То питање требало је коначно ријешити на збору који је био заказан на градском тргу. Међутим, власти су збор забраниле, па се он морао одржати у затвореној просторији (у кафани Мила Мартиновића, гдје се данас налази хотел „Гостиље“). Када су демократи захтијевали да се на листи Удружене опозиције истакне само њихов кандидат, устао је претставник Радничко-сељачке партије, дакле претставник комуниста Ђуро Чагоровић, и изложио став своје партије о неопходности истицања 4 кандидата. У противном, десило би се да они бирачи који не би хтјели гласати за демократског кандидата гласају за Јерезу, чиме би Удружена опозиција изгубила драгоцене, а можда и одлучујуће гласове — истакао је Ђуро Чагоровић. Његов предлог је подржао претставник Земљорадничке странке Марко Савићевић, који је говорио послѣ Чагоровића. Најзад је збор прихватио предлог Ђура Чагоровића, па се одмах затим дошло на потврђивање листе кандидата Удружене опозиције.¹⁴ Листу кандидата Удружене опозиције за Даниловградски срез сачињавали су: др Никола Шкеровић — демократа, др Новица Радовић — федералиста, Павле Јововић — земљорадник и Слободан Марушић — комунистички кандидат.¹⁵

Припадници Удружене опозиције, а посебно комунисти, користили су сваки и најмањи скуп народа у циљу раскривања владајуће партије, која је била нарочито у изборној кампањи веома дарежљива у лажним обећањима. И не само то. Партија је настојала да разбије зборове Јерезе, односно да их искористи за себе нападајући владајућу партију и њену политику. Тако су током новембра разбијени зборови Јерезе под Острогом и у селу Гостиљу.¹⁶

Оно што је највише узбудило јавно мњење у Црној Гори и што је дошло као резултат једног озбиљног и констатног рада Партије са масама, десило се 3 децембра 1938 године. У једном извјештају министра унутрашњих послова упућеном министру правде Милану Симоновићу 14 децембра 1938 године у вези са тим догађајем каже се између осталог:

„На дан 3 о. м. око 15 ч. у Даниловграду једна група од око 450 лица, већином левичарски настројених, напала је жандарме када су ови острањивали учеснике са непријављене конференције опозиционог кандидата др Новице Радовића.

Пошто је претходно неко из масе опалио један метак из револвера, а потом напали и каменицама на жандарме, ови су у самоодбрани употребили оружје и том приликом ранили Ђуровић Душана, ратара из села Сретње, и Ђуровић Пекну из села

¹⁴ Исто.

¹⁵ Р. Пајовић, н. д., ст. 120.

¹⁶ Ватрић Јовановић, Комунистичка партија Југославије у Црној Гори 1919—1941, Београд 1959, ст. 196.

Велета, Среза даниловградског, а хладним оружјем Шарановић Димитрију, из Новог Села, истог среза. Од стране жандарма двојица су рањени лакше а један теже. Сви повређени упућени су у болницу.¹⁷

Извјесно је да овај збор није био непосредно организован од стране Мјесног комитета КПЈ, а да ли је то био због опозиционог кандидата Новице Радовића није сасвим сигурно, а уосталом није ни тако важно. За нас је значајно да је народ, који је био у приличном броју присутан, јер је то била субота — пазарни дан, од самог почетка био под непосредним и снажним утицајем комунистичких агитатора, који су искористили и ову прилику да политички дјелују.

Други дио цитираног извјештаја који говори о узроцима сукоба народа и жандармерије, међутим, није тачан. Његова намјера да се кривица баца на народ је јасна. Уосталом, то ће се запазити у даљем излагању. Према још увијек свјежим сјећањима многобројних учесника овог скупа,¹⁸ жандарми су испровоцирале масу. Групе комуниста, симпатизера Партије и присталица опозиције шетали су у преподневним часовима улицама града, пркосећи властима и полицијском режиму. Полиција, пак, да би спрјечила манифестацију јединства опозиције, инспенирала је свађу по наређењу среског начелника Милована Илића. На градском тргу се брзо створила велика гужва. Када су жандарми „у име закона“ покушали да „успоставе ред“, немилосрдно уклањајући свакога ко би им се успротивио, полетјеле су каменице на њих. Читав градски трг се за тренутак узбуркао. Настало је гушање. Један од демонстраната снажно је ударио столицом жандарма који је насрнуо на групу младића. У истом тренутку је добио ударац ножем у раме. То је био довољан повод за одлучнији иступ. Не само комунисти и симпатизери Партије, већ готово сви присутни ступили су у акцију. Трг је постао попрште неједнаке борбе. Градским улицама одјекивале су ријечи говорника које су биле стално прекидане паролама: Живјела Удружена опозиција! Доље Јереза! Сви у борбу против ненародног режима! Живјела Радничко-сељачка партија! У борбу за ослобођење радника и сељака! итд.¹⁹

Пред снагом демонстраната жандарми су били немоћни. Тада је на сцену ступио срески начелник Милован Илић, који се још раније „истакао одважним ставом на Белведеру када су разни елементи упркос власти покушали да побију црвену заставу

¹⁷ Државни архив ФНРЈ, фонд Министарства правде, поверљива архива, фасц. I—46 (1939).

¹⁸ У циљу расвјетљавања децембарских демонстрација и њихове реконструкције консултовао сам сјећања многих учесника, и оних који су били у првим редовима као и оних који су посматрали догађај са стране. Њихови искази, које сам прикупљао од 1958, углавном су истовјетни. Помоћу њих, као и детаљног извјештаја државног судског иследника, могао сам да извршим приближно тачно реконструкцију догађаја.

¹⁹ Према усменој изјави Ђура Чагоровића од 5 XI 1959.

насред Цетиња.²⁰ С пиштољем упереним у масу почео је пуцати. Смртно рањен пао је један демонстрант, а одмах потом и једна омладинка. Не презајући пред упереним пушкама, демонстранти су јуришали на убицу, који је у страху за свој живот издао наређење полицији да пуца у народ. Плотун је, истина, одјекнуо, али преко глава демонстраната, јер је полиција по заповијести свог командира, жандармериског поручника, одбила да изврши наређење срског начелника М. Илића.²¹ Жандарми који су упорно штитили М. Илића били су сатјерани у зграду Начелства среза. Убрзо су им пристигла појачања из околних жандармериских станица које су биле смјештене у Острогу, Загарачу, Спужу, Мартинићима. Два митраљеза су била постављена на раскршће града да контролишу ситуацију.

Тиме је био завршен први дио овог сукоба у коме су два демонстранта била лакше и један теже рањен, те је доцније подлегао ранама. Жандарми су такође имали два лакше и једног теже повријеђеног.²²

Сјутрадан су почела хапшења. Десет демонстраната било је ухапшено и у затвору подвргнуто мучењу.²³ Затвореници су тражили да им се одмах суди. Када им је захтјев одбијен, ступили су у штрајк глађу. Због притиска јавног мњења и одлучног става затвореника, власти су биле приморане да их пусте на слободу 13 децембра, дакле тек после одржаних избора.²⁴

И поред свих репресалија којима су били подвргнути бирачи, Удружена опозиција однијела је велику побједу, у првом реду захваљујући агитацији комуниста и њиховом настојању да се избјегну махинације приликом пребројавања гласова, као и великом одзиву народа.²⁵ Четири опозициона кандидата добила су

²⁰ Историски институт НР Црне Горе, архив Одјељења за раднички покрет, бр. 7972/IV 2—1 (1938). Цитат из молбе коју су десет колашинских одборника упутили кнезу намјеснику у Београду захтијевајући помиловање за Милована Илића, истичући да је 3 XII 1938 „урадив оно што би сваки национално исправан и честит родољуб“ учинио да је био на његовом мјесту.

²¹ Државни архив ФНРЈ, цитирани фонд. Према изјави 12 свједока који су били саслушани 10 и 15 децембра 1938 јасно се закључује да је само Милован Илић пуцао у масу. Тиме отпадају наводи Батрића Јовановића (н. д., ст. 196) да су и жандарми отворили ватру из пушака на демонстранте.

²² Исто.

²³ Исто дана када су били пуштени на слободу демонстранти су се фотографисали испред затвора. Захваљујући Војину Вуковићу који ми је сачувану слику посудио, могао сам утврдити ко су били затвореници. Ево њихових имена: Ђуровић Јанко, Пелевић Милош, Радовић Драгиша, Жарић Благо, Радовић Вукота, Батрићевић Мијат, Вуковић Војин, Радовић Вуксан, Прелевић Војин и Вујошевић Јован.

²⁴ Према усменој изјави Јована Вујошевића од 22 VI 1958.

²⁵ На сваком изборном мјесту постојао је чувар кутије Удружене опозиције који је контролисао пребројавање гласова. За случај да насиљу буде отстранен, пригледна би му у помоћ група опозиционих гласача коју су организовали комунисти као неку врсту страже.

укупно 2.143 гласа (др Шкерковић 204, др Н. Радовић 337, П. Јововић 1.007 и Слободан Марушић 594), док је кандидат Јерезе Михаило Бошковић добио 1.625 гласова.²⁶

Под притиском јавног мњења, а на иницијативу оштећених, државни тужилац и истражни судија у Подгорици издали су 8 XII 1938 наређење за хапшење М. Илића. У наредби Окружног суда у Подгорици (повјер. број 229/38), упућеној жандармериској станици у Даниловграду, каже се: „Окривљени Илић Милован, срески начелник у Даниловграду, осумљичен је да је дана 3 XII 1938 опалио два метка из револвера на масу скупљену у Даниловграду и једним метком ранио Ђуровић Пекну а другим Ђуровић Душана, од чега је Душан дана 6 XII 1938 умро у болници „Крушевац“, чиме је окривљени починио злочинство противу живота и тела, означено у § 167 од III и I К. З. (кривичног закона — З. Л.), па како су се стекле претпоставке за примену § Оа 113 К. З. то се овим наређује станици, да стражарно доведе суду сјутра 9 XII 1938 у 11 сати прије подне Илића Милована, среског начелника у Даниловграду“.²⁷

Иако је било очито ко је прави изазивач нереда у Даниловграду 3 децембра 1938 г., односно ко је пуцао у масу, Банска управа Зетске Бановине покушала је да истрагу окрене у другом правцу. Због интересантности писама која је она упутила 14 XII 1938 Министру унутрашњих послова цитираћемо неке дијелове:

„Сматрамо за потребно нарочито истаћи, да је изасланик Краљевске банске управе, који је извиђао овај догађај, утврдио да срески начелник — према исказу веродостојних свједока — уопште није употребио оружје. Истражни судија Поповић, иако је требао да по закону проведе увиђај и претходно утврди да ли је в. д. среског начелника заиста извршио односно дело, није то учинио, него је само на основу исказа рањених лица, саслушаних у болници наредио хапшење Илића. То је још један доказ више о држању једног дела овамошњих судија међу којима има и таквих који у свакој прилици хоће да унизе углед управних власти и њихових органа.

Мислим да ово не би требало да остане без последица, него да би поред обавештења господина министра правде, требало државног тужиоца Драговића Радована²⁸ који је поднео овакав предлог истражном судији одмах пензионисати а сем тога упутити једног инспектора Министарства правде ради установљења да ли је истражни судија Поповић Марко поступио у свему по Закону“.²⁹

Док је трајала ова преписка између Банске управе Зетске Бановине и Министарства унутрашњих послова и правде, Партија је почела широку акцију захтијевајући кажњавање убице.

²⁶ Р. Пајовић, н. д., стр. 120.

²⁷ Државни архив ФНРЈ, цитирани фонд.

²⁸ Мисли се на Радослава Драговића.

²⁹ Државни архив ФНРЈ, цитирани фонд.

Приликом погребња погинулог Д. Ђуровића поново је истакнут захтјев да се казне кривци.³⁰ У тој кампањи, кривица за убиство није се бацала само на личност већ и на Партију коју је та личност претстављала и на владу уиме које је она пуцала у народ.

Због свега тога Министарство правде је одредило судског инспектора Миливоја Пурића да изврши увиђај и благовремено поднесе извјештај са мишљењем о овим догађајима. Послије детаљног ислеђивања Пурић је 10 I 1939 г. поднио опширан извјештај о децембарским догађајима у Даниловграду, као и о свему што се збило послије њих а што је интересовало истрагу. Консултујући, поред осталог, и изјаву 12 свједока, он је утврдио кривицу Милована Илића. Завршавајући опширан извјештај министру правде, он је поред осталог написао и ово:

„Овај догађај (је) изазвао велику пажњу у Црној Гори и саврло великим интересовањем очекује се одлука суда, те уклањање државног тужиоца Драговића у вези са овим предметом изазвала би рђаве реперкусије.“³¹

Послије свега овога, против средског начелника Илића покренут је кривични поступак. Одлуком Окружног суда у Подгорици од 6 априла 1940 он је био осуђен на осам мјесеци затвора.³² Међутим, након мјесец дана пуштен је на слободу.³³ Тако је био окончан и други дио децембарских демонстрација у Даниловграду, које је црногорско јавно мњење пратило са посебном пажњом.

Децембарске демонстрације у Даниловграду спадају у ред најзначајнијих акција комуниста и напредних снага уопште у овом крају. Иако су привидно избиле спонтано, оне претстављају значајну карику у ланцу плодне и организоване активности Комунистичке партије у Даниловградском срезу. Истовремено, оне су још једном оправдале увјерење народа у неправилно и незаконито пословање ондашњих судских власти, којима су били потребни читави мјесеци ислеђивања да би установиле ко је крив за децембарско крвопролиће, а да га на крају уопште не би казнилe.

Зоран Лакић

³⁰ Душан Ђуровић је умро 6 децембра послије подне, а сахрањен је 8 децембра (З е т а, бр. 46, 11 XII 1938). Тиме би отпала напомена Батрића Јовановића (н. д., стр. 196) да је погреб био 5 или 6 децембра.

³¹ Државни архив ФНРЈ, цитирани фонд.

³² З е т а, бр. 14, 7 IV 1940. У З е т и од 6 X 1940 забиљежена је вијест о поновном суђењу Илићу, Кривични сенат Великог суда у Подгорици поништио је одлуку Окружног суда с мотивацијом: „Да је квалификација првостепеног суда неправилна с обзиром на утврђену чињеницу да је Илић пуцајући у скупуљену масу свијета предвидио посљедицу која из његове радње може да наступи и пристао на њено извршење, без обзира на то да ли је он то желито или не...“ Напомиње се да је овом пресудом Илић изгубио право на пензију.

³³ Нико С. Мартиновић, Масовна политичка хапшења у Црној Гори и Белведерски догађај 1936, Историски записи, IX, 1953, ст. 151. Милована Илића је 1948 Окружни суд на Цетињу осудио на смрт као народног непријатеља.